

Foto: Huub Luijten.

In 2000 won Eric van 't Zelfde voor zijn literatuurmethode *Wanted Read or Alive* een Europese onderscheiding. Inmiddels is er in het onderwijs zoveel veranderd dat hij nog maar weinig opdrachten uit deze methode in zijn lessen gebruikt. Niettemin blijft literatuur voor het leren van een taal onverminderd belangrijk. Van 't Zelfde breekt een lans voor Literatuur als apart, volwaardig vak. Eric van 't Zelfde is docent Engels en coördinator van 3-, 4- en 5-havo aan het Johan de Witcollege (JWC) in Den Haag, een school voor vmbo en havo.

Literatuur, hoe nu verder?

Eric van 't Zelfde

In het jaar 2000 ontving ik voor *Wanted Read or Alive*, part 2 een onderscheiding van de Europese Commissie voor Innovatief en Creatief Taalonderwijs. Deze literatuurmethode was gebaseerd op de gedachte dat leerlingen vanzelf in een taal zullen duiken wanneer de aangereikte passages

maar uitdagend genoeg zijn. De methode bevatte voornamelijk hedendaagse literaire werken omdat ik het onverstandig vond het toenmalig geringe aantal uren voor literatuur te besteden aan Shakespeare, Milton of Chaucer. Vijftienjarigen wil je andere literatuur voorschotelen, je doel is immers het bijbrengen van leesplezier, de ontdekking van literaire schoonheid mag later komen.

Nu, in 2003, zijn geen van de literatuuropdrachten uit *Wanted Read or Alive, part 2* nog terug te vinden in mijn huidige lessen omdat ik de methode niet meer adequaat acht. Aan de ene kant bieden de nieuwste multimedia meer mogelijkheden en aan de andere kant hebben de onderwijsbeleidsmakers het vak Literatuur bedacht. Ik vind de implementatie van het vak Literatuur een welkome en waardevolle ontwikkeling. Echter, in de huidige vorm lijkt hier sprake van een 'halve' ontwikkeling die mijn verwachtingen niet waarmaakt.

Vanwege de waarde die ik aan literatuuronderwijs hecht - literatuur kan de lessen zoveel interessanter maken en kan positief van invloed zijn op de resultaten - heb ik Literatuur een geheel eigen invulling gegeven. Op het JWC Grafisch en Creatief waar ik werkzaam ben, wordt twee uur per week (in 4- en 5-havo) besteed aan het vak Letterkunde. Vanwege de positieve resultaten van Letterkunde wordt onderzocht of het doceren hiervan al mogelijk is in 3-havo.

Problemen rond het vak literatuur

Nagenoeg iedere taaldocent zal het met mij eens zijn dat het werken met literaire werken de lessen leuker maakt voor leerlingen en dat er een educatieve rol is weggelegd binnen het taalonderwijs voor novellen, gedichten, films, toneelstukken. Juist omdat literatuur een meerwaarde kan zijn voor ons onderwijs moeten we het vak, nu de gelegenheid zich voordoet, bestaansrecht geven. Het is nu helaas zo dat dit jonge vak zich nauwelijks ontplooit omdat er teveel onduidelijkheden zijn. Dit gebrek aan duidelijkheid wordt veroorzaakt door de onderwijsbeleidsmakers, de onderwijsadviseurs, de literatuurcursussen en de huidige literatuurmethoden.

Het vak Literatuur is in het leven geroepen zonder er inhoudelijke eisen aan te stellen en het van duidelijke richtlijnen te voorzien. Zo is de kwalitatieve hoofdeis nog immer het aantal te lezen werken en mag een school zelf bepalen of Literatuur als apart vak wordt gegeven of niet. Door de diverse invullingen krijgt het vak nimmer de status van een 'echt' vak en staat of valt de kwaliteit van het vak met de bezieling van de literatuurdocent.

De totstandkoming van het cijfer levert een andere bijdrage aan de onduidelijkheid. Zo zijn in de wegging voor het eindcijfer niet alle talen gelijk. Op het vwo heeft het cijfer voor Nederlandse literatuur een wegingsfactor 3 en het literatuurcijfer van elke moderne vreemde taal de wegingsfactor 1. In het havo is de regeling nog merkwaardiger: hier wordt het cijfer van literatuur alleen door het vak Nederlands bepaald. Voor zowel het havo als het vwo geldt dat twee/drie jaar literatuuronderwijs resulteert in een cijfer voor een ander vak, het Nederlands.

Havo 5 van het Johan de Witcollege (JWC) in Den Haag en Eric van 't Zelfde (bovenste rij links).

In het gemis aan duidelijkheid hebben de onderwijsadviseurs ook geen verandering kunnen brengen. De serieuze literatuurdocent is derhalve aangewezen op bijscholingscursussen. Echter, degenen die de cursussen geven, weten evenmin raad met het vak. Bij de zes cursussen die ik bezocht, kreeg ik wel voorbeelden aangeleverd maar werd niet concreet uitgelegd hoe men zelf letterkundige lessen maakt en aan welke eisen deze moeten voldoen. De uitgever, verwickeld in een tijdsrace om te voorzien in de behoeften voor dit nieuwe vak, hebben ook geen oplossing geboden. De huidige leergangen zijn gebaseerd op het aanleggen van leesdossiers waarin rapportage van het lezen centraal staat. De overladen Tweede Fase-leerling wordt hierdoor met een berg administratieve rompslomp belast die niet bijdraagt aan het literaire bewustzijn en elke vorm van leesplezier doodt.

Hoe kan men literatuur ontwikkelen tot een volwaardig vak?

Het vak Literatuur heeft - daar ben ik van overtuigd - bestaansrecht maar kan pas succesvol zijn als het als zelfstandig - nieuw - vak op het lesprogramma staat. Via handelingsdelen en praktische opdrachten moet een leerling laten blijken dat hij of zij beschikt over de vaardigheden om literaire werken te kunnen beoordelen (zie Bijlage 1). Hierdoor komen de omslachtige weggingen te vervallen. Het mooie van deze vorm is dat Literatuur een eigen eindcijfer krijgt.

Verder roept het mondeling examen voor het vak Literatuur twee belangrijke vragen op: welke vaardigheden toetst het en moet literatuur wel mondeling worden getoetst? Tijdens het mondeling examen wordt de docent een detective die moet achterhalen of boeken wel of niet zijn gelezen. Dit heeft weinig met literatuuronderwijs te maken. Hoewel het mondeling examen de leesvaardigheid oppervlakkig toetst, weegt het zwaar mee in de totstandkoming van het eindcijfer. Ik beschouw het mondeling voor Literatuur als een minder succesvolle toetsingswijze: als een toets een momentopname is waardoor een docent inzicht krijgt in de vorderingen van de leerlingen, is een toetsmoment na pas 2 jaar (havo) en 3 jaar (vwo) te ver weg. Echter, door met praktische opdrachten te werken, krijgt de docent wekelijks inzicht in de vorderingen van zijn leerlingen, is het onmogelijk voor de leerling om te smokkelen met de literaire werken en komt het eindcijfer gelijkmatiger tot stand.

Vraag en aanbod

Het lijkt erop alsof de vraag naar en het aanbod van

Literatuuronderwijs niet voldoende op elkaar is afgestemd. Verdiepend literatuuronderwijs wordt alleen geboden aan de universiteit en niet op het hbo waar het accent ligt op didactiek, pedagogiek en het desbetreffende vak en/of land.

De tendens is dat nog maar weinig universitair opgeleiden het onderwijs ingaan. Er is binnenkort een grote uitstroom te verwachten van docenten omdat een groot deel van het onderwijzend personeel pensioengerechtigd zal zijn. Ik verwacht dat het percentage tweedegraders in de bovenbouw van het havo en vwo zal stijgen (let wel: ik vel hier geen oordeel over Tweedegraders, ik ben er zelf een). Het resultaat is derhalve dat in de bovenbouw Literatuuronderwijs wordt verwacht terwijl docenten daar wellicht niet voor zijn opgeleid: de vraag sluit niet aan op het aanbod. Mijn advies aan de onderwijsbeleidsmakers is daarom om meer tijd in te ruimen voor literatuur binnen het curriculum van het hbo. Verder moet worden gezorgd voor relevante en concrete cursussen voor de huidige literatuur docenten in het voortgezet onderwijs.

Naam Billy Pilgrim							
4 & 5 havo 2001 - 2003							
Theorie	Cijfer	Weging	Jaar	Boeken	Cijfer	Weging	Jaar
Lit. begrip. 1	4.5	1x	Havo 4	Of Mice & Men	6.5	2x	Havo 4
Lit. begrip. 2	8.0	1x	Havo 4	Slaughter House 5	7.3	2x	Havo 4
Rep. 1	6.3	1x	Havo 4	Orpheus in de			
Rep. Lit. geschiedenis		1x	Havo 5	Dessa & Herberg met het Hoefijzer.			
				Vergelijkingsessay		2x	Havo 4/5
Literatuur				Film			
Opdracht 1*	5.0	1x	Havo 4	Opdracht 1*	6.3	1x	Havo 4
Opdracht 2*	5.8	1x	Havo 4	Opdracht 2*	8.0	1x	Havo 4
Opdracht 3*	6.8	1x	Havo 4	Opdracht 3*	7.5	1x	Havo 5
Opdracht 4*	7.5	1x	Havo 4	Opdracht 4*		1x	Havo 5
Opdracht 5*	6.3	2x	Havo 4	Boekverslagen		2x	Havo 4/5
Opdracht 6*		2x	Havo 5	SE Mondeling		2x	Havo 5

1* *The Terrorist, He Watches*, Wislawa Szymborska; 2* Songtexts; 3* *Dulce et Decorum est*; 4* de Volkskrant opdracht, Oerlemans, Kopland, Komrij, Deelder; 5* Gnothi Seauton; 6* *Strange Fruit, The Story of Segregation & Racism in the Land of the Free*.

Bijlage 1. Een voorbeeld PTA van het vak Letterkunde voor 4- en 5-havo op het JWC Grafisch en Creatief. Leerlingen zijn iedere les met een praktische opdracht bezig, hebben voortdurend evaluatie momenten en kunnen niet 'smokkelen' met de leeswerken. Voorts weegt ieder onderdeel mee in de totstandkoming van het eindcijfer zodat niet louter het mondeling examen het eindcijfer bepaalt.

Waarom verdient Literatuur onze aandacht?

Het vak Literatuur kan een onbetwiste meerwaarde zijn voor het onderwijs vanwege de brede vorming van de leerling. Met Literatuur kan een school vakoverstijgend te werk gaan: het ongerealiseerde paradepaard van de Tweede Fase. Bij het lezen van *Of Mice and Men* kan de docent economie de beurskrach van 1929 toelichten; de leraar geschiedenis zou de 'American Dream' kunnen adresseren en het vak maatschappijleer zou het einde kunnen bespreken in de huidige context van euthanasie.

Als voorbeeld van het vakoverstijgende karakter dat Literatuur kan hebben, voeg ik een praktische opdracht bij van de leerlingen van havo 4 van het JWC Grafisch & Creatief (bijlage 2). Na twee jaar literatuuronderwijs als apart vak zijn zij in staat betogen te schrijven, verdiepend te lezen, een literair onderzoek uit te voeren en verlaten met een brede literaire kennis de school. Door literatuur in deze vorm te doceren, hebben leerlingen vaardigheden geleerd die zij voor de rest van hun leven kunnen gebruiken.

Wanneer Literatuur in deze vorm wordt afgezet tegen het bestuderen van uittreksels wordt duidelijk dat het literatuuronderwijs de andere kant op moet. Door het

vak inhoudelijk sterk te maken en door op een actievere wijze met literatuur om te gaan, wordt het literaire bewustzijn bij leerlingen aangewakkerd. Het is belangrijker dat een leerling constateert dat in Komrij's *De Dood van een Prins* de onregelmatigheden vermoedelijk expres zijn gemaakt dan dat na twee jaar wordt gecontroleerd of het boek wel of niet is gelezen.

Conclusie

Het in het leven roepen van een nieuw vak zonder nieuwe inhoudseisen te stellen en zonder te voorzien in een vernieuwde aanpak is geen vooruitgang maar achteruitgang. Scholen moeten weten in welke vorm het vak moet worden gedoceerd en de kans krijgen het vak naar behoren uit te voeren. Literatuur moet vernieuwend zijn met als argument de kennis die het vak aanwakkert, de vaardigheden die worden aangeleerd en de transformatie van een passieve literatuurleerling naar een actieve literatuurleerling. ■

Voor reacties of vragen: Eric van 't Zelfde, Johan de Witt College Grafisch & Creatief, Nieuwe Duinweg 6, 2587 AC Den Haag, e-mail <mcsamehouse@kabelfoon.nl>

Bijlage 2a

Class	Havo 4
Tutor	E. van 't Zelfde
Date	week 44
Assignment	Remembrance day
Halfway evaluation	week 48
Hand-in date	week 02 (2003)
INSTRUCTIE	
	Deze opdracht heeft raakvlakken met het Engels, Duits, Frans, economie, CKV en geschiedenis. De opdracht bestaat uit het beantwoorden van vragen, het verklaren van termen, het verwerven van informatie via internet en het maken van twee posters. Ter ondersteuning is een lesdag georganiseerd op de Britse Ambassade. De antwoorden, posters en opdrachten worden tezamen ingeleverd tijdens de eerste les van week 2 in 2003.
TIJD VERDELING	
Video	50 minuten (thuis)
Onderzoek	90 minuten (in OLC)
Opdracht	180 minuten
Evaluatie	10 minuten (on a one-to-one bases with ZDE)
<hr/>	
Totaal	330 minuten.